Agnieszka Barátka

Devecseri Gábor verseinek helye és szerepe a magyar anyanyelvűek és a magyarul tanuló lengyelek nyelvi kompetenciájának a fejlesztésében

A vers első irodalmi alkotásnak mondható, amellyel a gyermek találkozik az életében, hiszen az első „versélményeket" – tudatosan vagy akaratlanul – az édesanya közvetíti a gyermekének, amikor „mondókázva" játszik vele (Komáromi, 1999, 32). A családi nevelésben, azaz a szülő vagy a nevelő által keltett versszeretetet az óvoda és a későbbiekben az iskola tudatosan tovább mélyíti.

E tanulmányban[1] Devecseri Gábor gyermekverseinek didaktikai, tantárgy-pedagógiai szerepét mutatom be. A munkám gerincét a versnek, mint az általános iskolai (alsó tagozatos) hatékony tanulás egyik eszközének a bemutatása képezi. A konkrét példákat az Apáczai Kiadó alsó tagozatos osztályoknak számára készített magyar nyelv és irodalom tantárgy tankönyvcsaládjából gyűjtöttem. Célom Devecseri Gábor verseinek módszertani elemzése, valamint ezek csoportosítása és rendszerezése az anyanyelvi kompetencia fejlesztési feladatainak megfelelően. Ezt követi a kigyűjtött versek feldolgozása a magyar mint idegen nyelv oktatásában való felhasználhatóságának szempontjából, elsősorban a varsói magyar szakos hallgatók számára.

Nyelvi kommunikáció mint kulcskompetencia

Az anyanyelv elsajátítása vitathatatlanul alapvető fontosságú kompetencia, mivel csak az anyanyelv birtokában képes az egyén beilleszkedni az őt körülvevő környezetbe, illetve tudatosan tud részt venni a szélesebb társadalmi életben. Másrészt ez a kompetencia a tanítás-tanulás folyamatának az alapja, hiszen az alapkészségek, azaz az olvasás, az írás és a beszéd nélkül nem lehet tanulni. Párhuzamosan a mai globalizált világban az idegen nyelv tudása, illetve az azon folytatott kommunikáció is nélkülözhetetlen. A jelentősége abban is megmutatkozik, hogy csak a nyelv segítségével lehet kapcsolatokat teremteni a különböző országok népei között, a soknemzetiségű környezetekben, illetve a szakmai tevékenységet figyelembe véve munkát vállalni az anyaországon kívül is.

[1] Jelen tanulmányban a Magyar Tudományos Akadémia által támogatott Domus Hungarica 2018-os junior ösztöndíj keretében, dr. habil Kováts-Németh Mária CSc. egyetemi magántanár témavezetésével végzett kutatás eredményeinek egy részét mutatom be.

Mind az anyanyelven, mind az idegen nyelven folytatott kommunikáció az Európai Parlament és az Európai Tanács által nélkülözhetetlennek tartott kulcskompetenciák közé lett sorolva 2006-ban (2006/962/EK). Mind a kettő egyrészt konkrét képességet jelent, amelynek köszönhetően az egyén „gondolatokat, érzéseket, tényeket és véleményeket tud kifejezni és értelmezni szóban és írásban egyaránt" (2006/962/EK, L 394/14), másrészt komplex képességet is, amelynek köszönhetően az egyén „nyelvileg helyes és kreatív módon kapcsolódik be a társadalmi és kulturális tevékenységek teljes körébe; az oktatásba és képzésbe, a munkába, a családi életbe és a szabadidős tevékenységekbe" (2006/962/EK, L 394/14). Továbbá mindkét nyelvi kommunikáció azonos készségekkel jellemezhető, ugyanis megkövetelik az egyéntől, hogy rendelkezzen a szókincs, a funkcionális nyelvtan és a nyelvi funkciók ismeretével, ami magában foglalja a verbális kapcsolattartás fő típusait, a társadalmi hagyományoknak, valamint a nyelv kulturális vonzatának és változatosságának ismeretét (2006/962/EK, L 394/14). A nyelvhasználónak tehát rendelkeznie kell azzal a készséggel, hogy mind szóban, mind írásban kommunikálni tudjon különféle kommunikációs helyzetekben, hogy figyelemmel kísérje és a helyzet követelményeihez igazítsa kommunikációját (2006, 962/EK, L 394/14). Ezeken kívül mind az anyanyelven, mind az idegen nyelven folytatott kommunikáció felhasználása és művelése pozitív attitűdöt igényel, amely elsősorban a párbeszédre való hajlamot, az esztétikai minőség tiszteletét és az erre irányuló törekvést, valamint a másokkal fennálló kapcsolat iránti érdeklődést, az interkulturális kommunikáció iránti kíváncsiságot, illetve a kulturális sokféleség tiszteletét jelenti (2006, 962. EK, L 394. 14, L 394.15).

A magyarországi iskolai nevelés-oktatás pedagógiai tartalmát meghatározó Nemzeti alaptantervben olvashatjuk, hogy „az anyanyelvnek kulcsszerepe van a nemzeti és kulturális önazonosság, tudatosság és kifejezőkészség, az erkölcsi, az esztétikai, a történeti és a kritikai gondolkodás kialakításában is. Az anyanyelvnek mint rendszernek a biztos tudása, az anyanyelvi készségek birtoklása segíti az aktív részvételt a társadalom közösségeiben, valamint meghatározó szerepe van a társadalom értékeinek létrehozásában, megvitatásában, közössé tételében és alakító áthagyományozásában" (NAT 2012, 55). Az anyanyelvi kommunikációnak a magyar nyelv és irodalom tantárgy mint műveltségi terület felel meg. A magyar nyelv és irodalom tantárgyhoz fűződő fejlesztési feladatok szerkezetében hét feladatot emel ki a NAT: 1. Beszédkészség, szóbeli szövegek megértése, értelmezése és alkotása, 2. Olvasás, az írott szöveg megértése, 3. Írás, szövegalkotás, 4. A tanulási képesség fejlesztése, 5. Anyanyelvi kultúra, anyanyelvi ismeretek, 6. Irodalmi kultúra, az irodalmi művek értelmezése, 7. Az ítélőképesség, az erkölcsi, az esztétikai és a történeti érzék fejlesztése (NAT 2012, 57).

Az I–IV. osztály kerettantervét elemezve egyértelművé válik, hogy a magyar nyelv és irodalom tantárgynak alapfeladata az olvasás és a kézírás megtanítása, a helyesírás megalapozása, a szövegértés és a szövegalkotás elemi gondolkodási és nyelvi műveleteinek megismerése és gyakorlása. E célból szükséges megismertetni a tanulóval az alapismereteket a nyelv rendszeréről, a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat egyszerűbb szabályairól és gyakoroltatni vele ezeknek az alkalmazását.

A 2002-ben kiadott Közös európai referenciakeret (KER), azaz az Európai Tanács által kidolgozott útmutatóban a nyelvtudás szintjének Európa-szerte egységes meghatározására, az általános és részben speciális kommunikatív nyelvi kompetenciákra hívja fel a figyelmet, amelyek ugyanolyan fontosak az idegen nyelvi nevelésben. Az idegen nyelv tanulási-tanítási folyamatában fontos szerepet játszanak a tanuló tényszerű, világról szóló ismeretei, interkulturális tudatossága és jártassága, saját személyiségtényezői, valamint tanulási képessége. Ahhoz, hogy a tanuló tudjon cselekedni nyelvi eszközöket használva, szüksége van a nyelvi (elsősorban a kiejtés szabályainak, a szókincsnek, a nyelvtani szerkezeteknek, a helyesírási szabályoknak az ismerete és ezeknek az alkalmazásának képessége), a szociolingvisztikai (pl. az udvariassági szokások, megszólítási formák, népi bölcsességek, stílusrétegbeli különbségek ismerete) és a pragmatikai (elsősorban a helyes beszédalkotás, beszédprodukció) kompetenciákra (vö. KER 2002, 130–155. o.).

(Gyermek)vers mint a hatékony tanítás-tanulás folyamatának eszköze

3.1. A gyermekköltészet helye az alsó tagozatos anyanyelvi nevelésben

A magyar nyelv és irodalom tantárgy alapelveinek és céljainak leírásában olvashatjuk a NAT-ban, hogy „az irodalom mint nyelvi művészet a kultúra egyik fő hordozója, alakítója: a szövegértési és alkotási (alsó tagozatban fogalmazási) készségek, és az ezeket megalapozó képességek fejlesztésének, az esztétikai és érzelmi nevelésnek, a viselkedési szabályrendszer átadásának egyik legátfogóbb és leghatékonyabb eszköze" (NAT 2012, 55–56). Azonban a tantárgyra vonatkozó fejlesztési feladatok szerkezetének a leírásában csak két helyen említik a verseket: az olvasás, írott szöveg megértésének és az irodalmi kultúra, az irodalmi művek értelmezésének a megfogalmazásában. A tanulóknak tudniuk kell azonosítani az olvasott szövegek műfaji jellemzőit, többek közt a mondóka jellemzőit (NAT 2012, 59), illetve ismerkedniük kell változatos ritmikai, zenei, klasszikus és kortárs magyar lírai művekkel, valamint népköltészettel (NAT 2012, 63–64).

A NAT-ban megfogalmazott közműveltségi tartalmak szerint a vers helye és szerepe az alsó tagozaton a beszédkészségnek, szóbeli szövegek megértésének, értelmezésének, alkotásának a fejlesztésének bizonyul a memoriterek szöveghű tolmácsolásában (NAT 2012, 67). Továbbá jelentős a tanulási képesség fejlesztésében, azaz a szépirodalmi művek, részletek szöveghű felidézésében, ezért a NAT kötelezővé teszi néhány alkotás kívülről való megtanulását[2]. Ezeken kívül az irodalmi kultúra megismerésének terén a NAT-ban foglaltak szerint az alsó tagozatos diákoknak meg kell ismerniük és értelmezniük a népköltészet több műfaját (köztük a mondókákat, népdalokat, kiszámolókat, népi játékokat és találós kérdéseket), valamint klasszikus és kortárs európai és magyar szerzők gyermekverseit is. A felsorolt szerzők közt szerepel: Benedek Elek, Fekete István, Illyés Gyula, József Attila, Kormos István, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Nagy László, Nemes Nagy Ágnes, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós, Szabó Lőrinc, Tamkó Sira-

[2] „Teljes művek: - mondókák, népdalszövegek; József Attila *Altató*, *Betlehemi királyok*, *Mama*; Nemes Nagy Ágnes: *Nyári rajz*; Petőfi Sándor: *Anyám tyúkja*, *Füstbe ment terv*; Tamkó Sirató Károly egy verse, Weöres Sándor három költeménye; - kortárs magyar lírikusok műveiből néhány alkotás. Részletek: - Kölcsey Ferenc: *Hymnus*, Petőfi Sándor: *Nemzeti dal*; Vörösmarty Mihály: *Szózat*" (NAT 2012: 68).

tó Károly és Weöres Sándor (NAT 2012, 68). A kerettanterv javasolja még Kányádi Sándor, Kovács András Ferenc, Szabó T. Anna, Tóth Krisztina, Lackfi János és Varró Dániel gyermekverseinek ismertetését is. (Kerettanterv, 16)

3.2. A gyermekköltészet helye és szerepe a hungarológiai képzésben[3]

A gyermekvers funkciója – mint más irodalmi szövegtípusok esetében – elsősorban a tanulónak a szöveggel való érintkezésében nyilvánul meg. A szókincs gazdagítása, a megismert nyelvtani szerkezetek gyakorlása, az elsajátítandó nyelv valóságának a megismerése, a célnyelv kultúrájához való közeledése, a világnak az adott nyelven történő megértése, egy más gondolkodásmód megértése, a tanuló nyelvi kompetenciájának fejlődése és az emberi korlátok megdöntése nemcsak a magyar mint anyanyelv esetében nagyon fontos, hanem a magyart mint idegen nyelvet tanulók esetében is. Ezért a gyermekvers felhasználási lehetőségeinek a száma igen nagy a magyar mint idegen nyelv oktatásában, vagyis pontosabban a kiejtés, ritmus, intonáció tanításában, a szókincs gazdagításában és elmélyítésében, a nyelvi (lexikai, nyelvtani, stilisztikai) szerkezetek prezentálásában és/vagy gyakorlásában, valamint az olvasás, illetve a hallás utáni szövegértés gyakorlásában és a szövegalkotási kompetencia fejlesztésében, továbbá a célnyelven írt irodalmi szövegek értelmezésének tanításában, valamint a tanulóknak a célnyelvben és a célkultúrában való elmerülésében (vö. Kovács, 2014, 71–72, 82).

Ennek ellenére a varsói magyar szak kurzuskínálatát elemezve megfigyelhető, hogy bár nagy szerepet játszik benne a magyar irodalomtörténet, a magyar gyermekirodalomról azonban nagyon ritkán esik szó. Így a hallgatók nagyon keveset tudnak erről, csak egy-egy költő vagy író irodalmi tevékenységével kapcsolatosan tudják megemlíteni a gyermekirodalmi alkotásokat, például Petőfi Sándor vagy Weöres Sándor kapcsán.

Párhuzamosan a varsói nyelvtanárok által felhasznált magyar mint idegen nyelv tankönyvcsaládok és segédtankönyvek elemzése ahhoz a következtetéshez vezetett, hogy a magyar gyermekversek felhasználása csak két tankönyv esetében tűnik fontos eszköznek a tanítás-tanulás folyamatában. A Debreceni Nyári Egyetem *Hungarolingua Fonetika* című külön kiadványa, amely a kezdő magyar nyelvtanulók csoportját célozza, könnyítve a magyar nyelv helyes kiejtésének a fejlesztését, összesen tizenkét vers szövegét mutatja be. Ezek között a versek között kilenc gyermekvers szerepel[4]. A könyvvel együtt kiadott hanganyag ezeknek a verseknek a megzenésített verzióit is tartalmazza. Így a tanulók nemcsak énekelve tanulhatnak, érzékelhetik a magyar nyelv ritmusát, hanem

[3] A magyar nyelvtanítás intézményesített keretek között nagy múltra tekint vissza Varsóban: az 1920-as években alakult meg az első magyar nyelvi lektorátus, melyet Divéky Adorján alapított (Gizińska 2014a: 25); a II. világháború után csak 1949 szeptemberében indították újra a magyar nyelvi lektorátust, majd 1952-ben megalapították a magyar szakot (Gizińska 2014a: 25). Jelenleg a varsói Magyar Tanszék fontos feladatot lát el a magyar-lengyel kapcsolatoknak a tudatos ápolásában, életben tartásában, valamint a magyarság iránt érdeklődők tájékoztatásában és képzésében, a magyar nyelv tanításában. A magyar szakra felvett hallgatók a magyar nyelv elsajátítása mellett a magyar történelem, irodalomtörténet, nyelvészet és kultúratudomány területein mélyíthetik el tudásukat, vagyis komplex hungarológiai képzésben vesznek részt (vö. Barátka 2017: 314–318, Gizińska 2014a: 27–29., Gizińska 2014b: 38).

[4] József A., *Altató*, *Kertész leszek*, Kányádi S., *Faragott versike*, *Három székláb*, Kiss D., *Korong forog*, Nemes Nagy Á., *Az asztal*, Radnóti M., *Éjszaka*, Vidor M., *Nyelvgyötrők*, Weöres S., *Kalapszalag*.

megismerkedhetnek a magyar énekesekkel és együttesekkel is. Az Akadémiai Kiadó *Magyar mozaik 4.* című nyelvtankönyv-családjában viszont több vers[5] is szerepel, és ami fontos, a többségéhez nyelvi, azaz főleg a lexikai és a stilisztikai feladatok társulnak. Ezek az olvasott, illetve hallott szövegek megértésének a fejlesztését, vagy az összehasonlító elemzését és értelmezését szolgálják a haladó tanulók esetében. Ezek alapján elmondható, hogy a gyermekversekkel vagy a minimum (A1) vagy a felsőfokú (C1) szinten ismerkedhetnek meg a magyar szakosok a magyarórán[6].

4. Devecseri Gábor versei a didaktikai folyamatban

4.1. A költő verseinek helye és szerepe az anyanyelvi nevelésben az alsó tagozatos tankönyvek tükrében

Devecseri Gábor verseinek a helyét és szerepét az anyanyelvi kompetencia fejlesztési feladataiban az Apáczai Kiadó alsó tagozatos osztályoknak szánt magyar nyelv és irodalom tantárgy tankönyvcsaládja alapján mutatom be. A választásomat azzal indokolom, hogy a kiadó (bár 2014-től már nem működik) olvasó- és tankönyvei, a munka- és gyakorlófüzetei közismertebbek, hosszabb és nagyobb múltúak, mint más kiadványok. Az Apáczai Kiadót 1990-ben alapították meg, 2014 májusáig meghatározó szereplője volt a magyarországi tankönyvpiacnak (Fülöp, 2015, 106), és úgy tűnik, továbbra is a tankönyvei és a füzetei a legkedveltebbek közé tartoznak.

Az Apáczai Kiadó tankönyvcsaládjában Devecseri Gábor verseinek száma kicsi: összesen kilenc vers (*az Állatkerti útmutató* c. verseskötet részletei). Jellemző, hogy csak a második és a harmadik osztály tanulói ismerkedhetnek meg ezekkel a versekkel. A költő versei és a hozzájuk társuló feladatok alapján elkészítettem az alábbi összefoglaló táblázatot, amely a versek helyét mutatja be az anyanyelvi kompetencia fejlesztési feladatainak a szerkezetében:

1. táblázat: Devecseri Gábor verseinek a helye az anyanyelvi kompetencia fejlesztési feladataiban

1=BESZÉDKÉSZSÉG: **1A** – beszéd érthetőségének fejlesztése (légző- vagy/és kiejtési gyakorlatok), **1B** – szóbeli szöveg alkotása (tartalommondás és az olvasmány szóbeli értelmezése, az olvasmány összefüggésében saját szóbeli szöveg alkotása, részvétel az osztályban folyó beszélgetésben), **1C** – a tanult és feldolgozott szöveg eljátszása; **2**=OLVASÁSKÉSZSÉG: **2A** – az olvasás jelrendszerének elsajátítása, **2B** – olvasási készség ki-

[5] Arany J., *A tudós macskája*, Csanádi I., *Patak*, Kányádi S., *Betemetett a nagy hó*, Nemes Nagy Á., *Nyári rajz*, Weöres S., *A birka-iskola*, *Galagonya*, *Pletykázó asszonyok.*

[6] Az, hogy a varsói nyelvtanárok által felhasznált nyelvkönyv-családokban kevés gyermekvers található, nem jelenti, hogy a nyelvtanárok nem használják fel a magyar gyermekverseket a magyar mint idegen nyelv tanításának és tanulásának eszközeként. Egy kérdőíves felmérés eredményei alapján elmondható, hogy a Varsói Tudományegyetem Magyar Tanszék tanárainak (10 (nyelv)tanár vett részt a felmérésben) 90%-a egyetért azzal az állítással, hogy a magyar gyermekversek jól felhasználhatók a magyar mint idegen nyelv tanításban. Nyolcan rendszeresen nyúlanak a tanítási tevékenységük során mondókákhoz, illetve Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes és Kányádi Sándor gyermekverseihez.

alakítása és fejlesztése; **3**=ÍRÁSKÉSZSÉG: **3A** – az íráskészség fokozatos kialakítása, **3B** – szövegalkotás (az olvasmány összefüggésében saját írásbeli szöveg alkotása); **4**=A TANULÁSI KÉPESSÉG FEJLESZTÉSE: **4A** – verstanulás, **4B** – versírás-tanulás, **4C** – önálló feladatvégzés gyakorlása, **4D** – a tanulás elősegítése; **5**=ANYANYELVI KULTÚRA, ANYANYELVI ISMERETEK: **5A** – nyelvi tudatosság kialakításának elősegítése, **5B** – a szókincs tudatos bővítése; **6**=IRODALMI KULTÚRA, AZ IRODALMI MŰVEK ÉRTELMEZÉSE: **6A** – értő olvasás/hallgatás bizonyítása feladatmegoldással, **6B** – az irodalmi-irodalomelméleti elemek felismerése, **6C** – az irodalmi nyelv tudatosítása, **6D** – az alkotások összehasonlító értelmezése; **7**=AZ ÍTÉLŐKÉPESSÉG, AZ ERKÖLCSI ÉS AZ ESZTÉTIKAI ÉRZÉK FEJLESZTÉSE: **7A** – a verses alkotás élvezése a ritmus, mozgás, rajz, zene, színjátszás és játék révén, **7B** – a vers összefüggésében az illemről szóló beszélgetések; **8**=MOTIVÁCIÓS VERS (nincs hozzá feladat)

VERS	**évf**	**FELJESZTÉSI FELADATOK**																						
		1			**2**		**3**		**4**				**5**		**6**					**7**		**8**
		A	**B**	**C**	**A**	**B**	**A**	**B**	**A**	**B**	**C**	**D**	**A**	**B**	**A**	**B**	**C**	**D**	**E**	**A**	**B**	
Ez a cinke oly picinke…	2					+	+						+										
Mért cikáznak a kis fecskék…	2	+				+								+		+							
Apám, így szólt a kis bálna…	2																						+
Mért tanulnak a kis vércsék…	2																						+
Csak füvön élt a kis zebra…	2																						+
A hód arcán enyhe pírral…	2																						+
Nyílt tengeren jár a gálya…	2						+						+										
Megy a hajó nézd a nyulat…	3		+			+	+						+										
Derék állat a kobra…	3		+			+	+						+										

Devecseri Gábor kilenc közölt verse közül négy vers: az *Apám, így szólt a kis bálna…*, a *Mért tanulnak a kis vércsék…*, a *Csak füvön élt a kis zebra…*, *A hód arcán enyhe pírral…* kezdősorú versek helyet kapnak a második osztályos olvasókönyvnek a *Szülőföldünk, környezetünk* című fejezetében, de semmilyen feladat nem társul hozzájuk. A versek megjelentetése több lehetőséget is nyújt mind a tanár, mind a diák számára, de a feladatok hiányában nem lehet következtetéseket levonni a vers felhasználására vonatkozóan.

Az *Ez a cinke oly picinke…* kezdősorú vers a második osztályos *Nyelvtan és helyesírás* tankönyvben szerepel és az olvasási készség fejlesztését (*Olvasd el!*), az értő olvasás bizonyítását írásbeli feladat megoldásával (*Írd le, milyen ruhadarabok vannak a versbeli cinkén! Miből készültek? Írd le!*), ami egyidejűleg az íráskészség fokozatos kialakítását is elősegíti, valamint szöveges hátteret ad az anyanyelvi ismeretek (toldalék fogalma) elsajátítására (*Keretezd be a „miből" kérdésre válaszoló szavak toldalékát!*), ami a nyelvi tudatosság kialakítását szolgálja.

A második osztályos olvasókönyvhez járó munkafüzetben található a *Mért cikáznak a kis fecskék…* kezdősorú vers egy másik olvasmány (Móra Ferenc: *A fecskék*) elemzését és értelmezését szolgáló feladatsor első feladatának a törzsanyagát képezi, így a megbeszélésre várt témára a ráhangolódást biztosítja. Egyidejűleg egy kiejtési gyakorlat végzésével (*Olvasd el! Ügyelj a susogó hangok tiszta ejtésére!*) a susogó hangok tiszta ejtésének a gyakorlását, és ezzel végeredményben a beszéd érthetőségének a fejlesztését célozza. Ezenkívül a vers feldolgozása a diák előzetes ismeretek felidézését, illetve a verssel szoros összefüggésében lévő állandósult szókapcsolat (*valaminek* a hírnöke) jelentésének az értelmezését követeli (*Miért mondjuk, hogy a fecske a tavasz egyik hírnöke?*), és ezzel a diák szókincsének a bővítését, elmélyedését.

A *Nyílt tengeren jár a gálya…* kezdősorú vers a második osztályos *Írás munkáltatófüzet*ben szerepel. A vers feldolgozása elsősorban az íráskészség fejlesztését, vagyis ennek fokozatos kialakítását és párhuzamosan a helyesírási jelenségek (*j* és *ly* megkülönböztetésének a) megfigyelését szolgálja (*Devecseri Gábor Állatkerti útmutató című versrészletéből írd ki azokat a szavakat, amelyekben j vagy ly található!*).

A harmadik osztályos *Nyelvtan és helyesírás* munkafüzetben a *Megy a hajó nézd a nyulat…* és a *Derék állat a kobra…* kezdősorú versék szerepelnek, mint az *Állatkerti útmutató*nak egységes részlete. A feldolgozásukban a hangsúly elsősorban a nyelvtani ismeretek (*főnév – tulajdonnév* fogalma) elsajátítására és gyakorlására esik (*Húzd alá a szövegben a főneveket!, Másold le a főnevek közül a tulajdonneveket!, Mondd el, melyik tulajdonnév, mit nevez meg!*), bár a feladatvégzés az olvasás-, az írás- és a beszédkészség felhasználását követeli.

4.2. Devecseri Gábor verseinek helye a magyar mint idegen nyelv oktatásában

Cs. Nagy István szerint Devecseri *Állatkerti útmutatója* „elegáns bájú és metsző szigorú emberi természetrajz", amely „több mint gyermekköltészet. Az, ami az igaz gyermekköltészet, életkori jelzők nélkül: költészet. Finomrajzú, éles vonalú szatírakönyv a látás és nyelv korhatár nélküli humorával, időtálló igazságával" (1972, 383). Mindez igazán felhasználhatóvá teszi a kötetet a lengyel magyar szakosok nyelvi kompetenciájának a fejlesztésében.

Az *Állatkerti útmutató* kiejtési gyakorlatként akár a magyar nyelv tanítási-tanulási folyamata elején is elővehető az első évfolyamon, hogy minél hamarabb részesülhessenek a lengyel magyar szakos hallgatók a versolvasás élményében a magyar nyelven. Tudniillik, a lengyel magyar nyelvtanulók számára első tanulandó kiejtési „szabály" a magyar nyelvre jellemző időtartam, így különösen nehéznek bizonyul a rövid és hosz-

szú hangok, főleg hosszú mássalhangzók helyes ejtése. Bár Janusz Bańczerowski a lengyel-magyar kontrasztív fonetikát és fonológiát leíró könyvében állítja, hogy a magyarul tanuló lengyelek nem szembesülnek különös nehézségekkel a magyar mássalhangzók időtartamának elsajátításában (2001, 89), a tanítási gyakorlat bizonyítja, hogy ennek helyes és mielőbbi gyakorlása és elsajátítása nagyon fontos. Devecseri kilenc vizsgált gyermekversében is több példát találunk a hosszú mássalhangzó megjelenésére a magyarban, például bizonyos igék múlt idejű vagy felszólító módú alakjaiban, illetve a *-val/vel* végződésnek a mássalhangzóra végződő szavak előtti teljes hasonulását igénylő szavak formáiban, vagy bizonyos szavakban. Lássunk konkrét példákat:

A hód arcán enyhe pírral
Csókolódzik a tapírral.
Rosszallja a jegesmedve:
Nem vagytok még megesketve.

Mért cikáznak a kis fecskék?
Hogy az eget kékre fessék.
S ha mindenütt van már festék
„Kész a tavasz" – jelenthessék.

Csak füvön élt a kis zebra,
De most rákopott a zabra,
Végül is elvitték Szobra,
Ott oktatják szebbre-jobbra.

Ezen kívül ezekben a versekben sok olyan szó „rejlik", amelyek segítségével gyakoroltathatók azok a hangok, amelyek nincsenek a lengyel nyelvben, és ezért kiejtési nehézségeket okoznak a lengyeleknek. A magyar magánhangzók tekintetében többségük képzése meglehetős nehézségeket okoz a lengyel hallgatóknak: *a*, *á*, *o*, *ó*, *é*, *ö*, *ő*, *ü*, *ű*. Érdemes megjegyezni, hogy tipikus lengyel hibának számít egyrészt az *i* előtt lévő *n*, *s*, *sz*, *z* lágyítása (pl. *nincs* [*nyincs*] szóban), másrészt helytelen *o* és *a* ejtése a magyarban, ezért is rendkívül fontos ezek közti differenciálásának megfigyelése és gyakorlása mind a hallás, mind az ejtés szintjén. Ezek a problémás hangok gyakorlására is példás verset találunk Devecseri vizsgált versei között (vö. *Csak füvön élt a kis zebra…* kezdősorú vers):

Nyilt tengeren jár a gálya,
épp felette száll a gólya,
szárny a karja, csőr a szája,
csőre hegyén csüng a pólya.

Derék állat a kobra,
nem ugrik rá Jakabra;
mivel Jakab Kenesén él,
Indiában a kobra.

A vizsgált versek közül a *Derék állat a kobra…* kezdősorú verset érdemes bővebben elemezni, hiszen nemcsak az *a*, az *o* és az *é* hang gyakoroltatására alkalmas, hanem jó bizonyíték arra is, hogy a versek olvasása/hallgatása és egyben egyszerű feldolgozása már a minimum (A1) szinttől lehetséges. Összesen három olyan szó található a versben (*derék*, *mivel*, *ráugrik*), melyek megértése tanári segítséget, magyarázatot igényel – ezeket a szavakat nem tanulják az A1 szintű kurzuson, viszont a hallgatóknak már ismert szinonimákkal könnyen helyettesíthetők (*erős*, *mert*), az *ugrik/ ráugrik* ige is könnyen magyarázható akár mozdulattal, akár az interneten megkeresett képpel, ami ezt mutatja be. Így a vers érthetővé válik a hallgatóknak: a vers többi szava vagy ismert, az órákon már tanult szavak közé tartozik, vagy érthető, mert a lengyel nyelvben hasonlóan hangzik (*kobra*, *India*, *Jakab*). A vers megértését biztosító nyelvtani ismeretek is az A1 szinten tanul-

tak közé tartoznak (*-ra/-re* és *hol*?: *-ban/-ben*, *-n/-on/-en/-ön*). Ennek tudatában lehetségessé válik a versikének feldolgozását szolgáló hallgatók beszéltetése (pl. *hol él a kobra? - hol él Jakab? - kire nem ugrik rá a kobra? - milyen állat a kobra? - miért nem ugrik Jakabra a kobra?*), ami a kérdések megértését és a válaszok megfogalmazását követeli a tanulótól.

A *Mért tanulnak a kis vércsék?* kezdősorú versének első két verssora (*Mért tanulnak a kis vércsék?// Azért, hogy a leckét értsék.*) jó példája, vagyis az órán bemutatott szöveges illusztrációja lehet a *kiejtés és a helyesírás kapcsolatára*, mivel az összeolvadás esetei is (*t + s = cs*) kiejtési nehézségeket okoznak a lengyel tanulóknak. Devecseri versében a *vércsék* és az *értsék* szó rímel, így segítségül szolgál a hallgatónak a szabály előhívásában. Egyidejűleg ez a kétsoros remek példa a felszólító mód használatára a magyar nyelvben. Tudniillik, a lengyelben főnévi igenévvel megnevezik a cselekvés célját. Így a magyarul tanuló lengyel hallgatók esetében több időt kell szánni a célhatározói mellékmondatok gyakorlására. Ennek bemutatására alkalmas még a *Miért cikáznak a kis fecskék?* kezdősorú vers is.

A nem kezdő hallgatók esetében, inkább már haladó csoport számára a vers órai felhasználhatósága elsősorban a vers szókincsében rejlik. A *Csak a füvön élt a kis zebra…* kezdősorú vers az ikerszavak felhasználását tárgyaló feladat szöveges anyagát képezheti a *szebbre-jobbra* ikerszó példás használatára.

A kilenc vizsgált vers olvastatásával elsősorban az állatok elnevezéseivel bővíthető a hallgatóság szókincse: *nyúl, orangután, bálna, hód, tapír, jegesmedve, fecske, vércse, sas, gólya, zebra, cinke, kobra*. Ezek csoportosítása is (pl. házi, vadon élő, ragadozó, hal, madár, emlős, Magyarországon (nem) élő stb.) egy jó feladat, hiszen nemcsak az állatneveket ismételteti a hallgatókkal, hanem az állatrendszertan alapszókincsét is ismerteti velük. Emellett olyan szavak is megjelennek Devecseri vizsgált verseiben, amelyek az állatvilágra jellemzők (pl. *szárny*, *csőr*), bár a versek elsősorban „képtelen természetrajz", amelyben az állat „csak ürügy az emberi szituáció-teremtéshez, a csattanó előkészítéséhez" (Cs. Nagy, 1972, 382). Így a versek tele vannak az emberi életre jellemző helyzetekkel, ami a szókincsükben is tükröződik (pl. *mulat*).

Érdemes még hangsúlyozni, hogy a *Mért cikáznak a kis fecskék…* kezdősorú versének értő olvasása révén a hallgató a verssel szoros összefüggésében lévő állandósult szókapcsolat (*valaminek a hírnöke*) jelentésének az értelmezését gyakorolhatja, és ezzel elmélyítheti szókincsét.

Devecseri verseiben hiába kereshetnénk logikát, nehéz komolyan venni: vö. az esküvő nélküli szerelmen felháborodó jegesmedve rosszallása *A hód arcán enyhe pírral…* kezdősorú versben. Devecseri versei az emberi helyzetek és az emberi tulajdonságokat ábrázolják, erős társadalmi célzással íródtak: rövid, szellemes történetek állatokról, melyek valóban történetek az emberi életről, illetve az emberi élet karikatúrái (vö. Cs. Nagy, 1972, Bognár, 2001). Ebből a szempontból javasolt az egész verseskötet felhasználása (vö. Barátka, 2018, 187–196), illetve megfelelően csoportosított versei olvastatása a hallgatókkal, ami jó kiindulópontját képezheti az *önismeretről* szóló tantermi beszélgetésnek, vagyis *az emberi tulajdonságokról* (pl. könnyelműségről, ravaszságról, lustaságról, szor-

galomról, lelkiismeretről, céltudatosságról, nagyravágyásról, magabiztosságról), *a családról, a szülői szerepekről* (pl. fegyelmezettségről, szülő-gyerek viszonyáról, a szülő és a gyerek „kötelezettségeiről"), *a nevelés és az iskola funkciójáról, illetve a tanulás természetéről* (pl. a tanulás céljáról, következetességről). Továbbá az *Állatkerti útmutató* versei lehetőséget nyújtanak az *embert körülvevő természetről* (pl. az állatokról, ezeknek az élettani természetéről), valamint a „népi hiedelmekről" (pl. a gyereket hozó gólyáról, a fecskékről mint a tavasz hírnökeiről) beszélgetni a magyarórán. Mindez természetesen a haladó hallgatók esetén végezhető, hiszen az olvasott szöveg kritikai értelmezése, saját vélemény megfogalmazása a közép- és a felső szintű nyelvórán gyakorolandó készségek.

5. Összegzés

Az alsó tagozat 1-4. osztályában Devecseri Gábor verseihez társuló feladatok pontos elemzése bizonyítja, hogy ezek a versek szerepet kapnak a beszédkészség és a szóbeli szövegek megértésének, értelmezésének és alkotásának, illetve az olvasáskészségnek, az írott szöveg megértésének, az íráskészségnek és az írott szövegalkotásnak, továbbá az irodalmi művek értelmezésének és az esztétikai érzék fejlesztésében, valamint az anyanyelvi kultúra és az anyanyelvi ismeretek és – egyértelműen – az irodalmi kultúra elmélyítésében is. A vizsgált versek felhasználása több fejlesztési feladat tanítását-tanulását biztosítja, így az anyanyelvi kompetencia fejlesztési feladatainak a fejlesztése nem különkülön, hanem komplex módon történik. Hasonlóan a magyarul tanuló lengyelek esetében is – megfelelő feladatokkal – a magyar idegen nyelvi kompetenciájuk komplex fejlesztésére ad lehetőséget Devecseri verseinek felhasználása. Ezeknek a verseknek rövidsége, nyelvi és zenei játékossága igen alkalmassá teszi őket felhasználásra a magyar mint idegen nyelv tanításában, minden szintű nyelvtanfolyamon és egyben nyelvi kreativitás tréninget biztosít a tanulónak (Lazar 1993: 100).

Cs. Nagy Imre „kétnyelvű" kötetnek tekinti az *Állatkerti útmutató*t, vagyis olyan kötetnek, amelyik „mást mond gyermeknyelven, és mást felnőtt-szemantikával […], több jelentés-szintje van" (1972, 382). Mindez igaz az anyanyelvi nevelés szempontjából, de hasonlóan leírhatnánk ezt a magyarul tanuló hallgató szemszögéből, hiszen mást mondanak és más tanítási célok elérésére felhasználhatók Devecseri versei kezdő hallgatók esetében, és mást mondanak nekik (vagy mást igényelhetik tőlük), ha magasabb szinten beszélik a magyar nyelvet. Kétséget kizáróan minden nyelvi szinten elősegítik a tanítandó-tanulandó tartalmi elemek vagy készségek fejlesztését, és egyidejűleg sajátos nyelvi beavatást biztosítanak a magyar szakos hallgatóknak a magyar (irodalmi) nyelvbe és a magyar irodalmi alkotások hallgatásába, olvasásába, értelmezésébe.

Irodalom

2006/962/EK: Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról. In: Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2006.12.30, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=HU (2018.02.22.).

Bańczerowski, J. (2001): *Podstawy polsko-węgierskiej fonetyki i fonologii kontrastywnej*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

Barátka Agnieszka (2017): *A Varsói Egyetem Magyar Tanszékének tevékenysége a magyarságtudat kialakításáért és erősítéséért*. In: Bodáné Kendrovics Rita (szerk.): *Hazai és külföldi modellek a projektoktatásban. Nemzetközi tudományos konferencia. 2017. május 23.* Óbudai Egyetem, Budapest, 314–328.

Barátka Agnieszka (2018): »*Kopogtatnak: - Nyitni tessék!...« A gyermekversek felhasználási lehetőségei a varsói magyar szakosok nyelvi kompetenciájának fejlesztésében*. In. Kováts-Németh Mária és Lévai Attilaés Szabó Péter (szerk.): *A magyarság megtartó ereje a Kárpát-medencében*. Kodolányi János Egyetem - Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottság Neveléstudományi Bizottsága, Győr, 187–196.

Bognár Tas (2001): *Devecseri Gábor: Állatkerti útmutató.* In. Bognár Tas: *A magyar gyermekvers*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 86-88.

Cs. Nagy Imre (1972): Devecseri Gábor: Állatkerti útmutató. In. *Életünk,* 4. sz., 380-383.

Gizińska Csilla (2014a): *Magyar sziget Varsóban – a Varsói Egyetem Magyar Tanszéke*. In. Takács-Majzer Mónika (szerk.): *Vendégoktatói Hálózat 30*. Balassi Intézet, Budapest, 24-29.

Gizińska Csilla (2014b): Wielkie możliwości małych języków. Nauczanie języka węgierskiego oraz innych języków ugrofińskich w Polsce na różnych poziomach kształcenia. In. *Języki obce w szkole*, 4. sz., Warszawa, 37-42.

Fülop Orsolya (2015): In memoriam Apáczai Kiadó. In. *Képzés és Gyakorlat*, 13. évf., 3-4. sz., 101-118.

KER (2002): Közös európai referenciakeret, https://nyak.oh.gov.hu/nyat/doc/ker_2002.asp (2018.03.17.).

Kerettanterv: 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet melléklete = Magyar nyelv és irodalom – Kerettanterv, http://kerettanterv.ofi.hu/01_melleklet_1-4/index_alt_isk_also.html (2018.02. 13.).

Komáromi Gabriella (1999): *Gyermekirodalom*. Helikon Könyvkiadó, Budapest.

Kovács Renáta (2014): Magas kultúra a magyar mint idegen nyelv órán: az irodalmi szövegek felhasználásának lehetőségei. In. *Hungarológiai Évkönyv* 15, 70-83.

Lazar, G. (1993): *Literature and Language Teaching. A Guide for Teachers and Trainers*. Cambridge Universitz Press, Cambridge.

NAT 2012: 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. In. *Új Pedagógiai Szemle* 2012, 1–3.